

Մարդու
Իրավունքների
Տուն
Երևան

ԻՐԱՎԱՊԱՇՏՊԱՆՆԵՐԻ ՎԻՃԱԿԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

ՏԱՐԵԿԱՆ
ՁԵԿՈՒՅՑ
2025

ԳՈՐԾԱԴԻՐ ԱՄՓՈՓԱԳԻՐ

Այս զեկույցը գնահատում է Հայաստանում մարդու իրավունքների պաշտպանների իրավիճակը 2025 թվականին՝ ուսումնասիրելով իրավական շրջանակի և դրա գործնական կիրառման փոխազդեցությունը: Թեև Հայաստանը շարունակում է միջազգային հարթակներում ներկայանալ որպես հիմնարար իրավունքների սահմանադրական երաշխիքներ ունեցող և բարեփոխումների միտված ժողովրդավարություն, 2025 թվականի ընթացքում արձանագրված զարգացումները ցույց են տալիս իրավունքի և պրակտիկայի միջև պահպանվող, իսկ որոշ ոլորտներում խորացող բացը:

Այդ բացը նկատելիորեն վնասել է լրագրողների, քաղաքացիական հասարակության դերակատարների, փոքրամասնությունների իրավունքներով զբաղվող ակտիվիստների, էկո ակտիվիստների և մարդու իրավունքներով զբաղվող այլ անձանց ու խմբերի գործունեությանը:

Հայաստանի Սահմանադրությունը և ոլորտային օրենսդրությունը երաշխավորում են արտահայտվելու ազատությունը, հավաքների ազատությունը, անձանց անձեռնմխելիությունը և խոշտանգումներից ու վատ վերաբերմունքից պաշտպանությունը: Վերջին տարիների ինստիտուցիոնալ բարեփոխումները, ներառյալ նոր քրեական օրենսգրքի ընդունումը և Մարդու իրավունքների պաշտպանի (Օմբուդսմենի) մանդատն ամրապնդող փոփոխությունները, արտացոլում են մարդու իրավունքների միջազգային չափանիշներին որոշակի համապատասխանեցում: Սակայն իրավապաշտպանների պաշտպանությանն ուղղված հատուկ իրավական շրջանակի բացակայությունը, զուգորդված հաշվետվողականության թույլ մեխանիզմներով և օրենքների ընտրովի կիրարկմամբ, շարունակում է գործնականում խաթարել այդ երաշխիքները:

2025 թվականին լրագրողները գործել են առանձնապես թշնամական միջավայրում: Տարին նշանավորվել է լրագրողների նկատմամբ ֆիզիկական հարձակումներով, այդ թվում՝ իրավապահ մարմինների ներկայացուցիչների ներգրավմամբ դեպքերով, միաժամանակ կտրուկ աճել են զրպարտության և վիրավորանքի վերաբերյալ հայցերը, որոնք ներկայացվել են բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց և ազդեցիկ մասնավոր դերակատարների կողմից: Այդ հայցերը, որոնցից շատերը համապատասխանում են հանրային մասնակցության դեմ ուղղված ռազմավարական հայցերի (SLAPP) սահմանմանը, լուրջ հոգեբանական, ֆինանսական և մասնագիտական ճնշում են գործադրել անկախ լրատվամիջոցների և առանձին լրագրողների վրա: Հայաստանի՝ զրպարտության գործերով քաղաքացիական իրավական համակարգը, որը չի նախատեսում այնպիսի երաշխիքներ, ինչպիսիք են վնասների փոխհատուցման սահմանաչափը, հակա-SLAPP զտիչները կամ վեճերի լուծման պարտադիր մինչդատական միջոցները, հատկապես խոցելի է եղել չարաշահման հանդեպ:

Օրենսդրական նախաձեռնություններն էլ ավելի են խորացրել այս ճնշումները: Առցանց լրատվամիջոցներից ենթադրաբար «զրպարտչական» բովանդակության պարտադիր հեռացում նախատեսող նախագծային փոփոխությունները, զուգորդված բարձրաստիճան պետական պաշտոնյաների կողմից կարգավորիչ միջամտության հրապարակային սպառնալիքներով, ցույց են տվել արտահայտվելու ազատությունը սահմանափակելու պատրաստակամություն՝ հեղինակության կամ հասարակական կարգի պաշտպանության պատրվակով: Թեև այս առաջարկությունները մինչև 2025 թվականի վերջ չեն ընդունվել, դրանց սառեցնող ազդեցությունը հանրային շահի լրագրության և քննադատական լուսաբանման վրա եղել է անմիջական:

Լրատվամիջոցների ոլորտից դուրս, 2025 թվականը բացահայտել է նաև իրավապաշտպանների նկատմամբ ինստիտուցիոնալ և վարչական հաշվեհարդարի ավելի լայն օրինաչափություն: LQFS+ իրավունքների պաշտպան Մամիկոն Հովսեփյանի նկատմամբ կարգապահական վարույթները ցույց են տալիս, թե ինչպես կարող են ոչ թափանցիկ էթիկայի մեխանիզմները գործիքայնացվել՝ հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող հարցերի վերաբերյալ ազդարարման համար պատժելու նպատակով: Նմանապես, փոքրամասնությունների իրավունքների պաշտպան Սաշիկ Սուլթանյանի նկատմամբ երկարատև և բազմիցս վերաբացված քրեական հետապնդումը ցույց է տալիս, թե ինչպես կարող են քրեական իրավունքը և դատավարական ձգձգումները չարաշահվել՝ այլախոհությունը լուեցնելու համար: Երկու դեպքում էլ հենց գործընթացն է գործում որպես պատիժ՝ ստեղծելով սառեցնող ազդեցություն, որը շատ ավելի լայն է, քան անմիջականորեն թիրախավորված անձանց շրջանակը:

Բնապահականներն ու լրագրողները ևս ենթարկվել են դատական միջամտությունների՝ խոշոր հանքարդյունաբերական ընկերությունների կողմից նախաձեռնված SLAPP դատավարությունների միջոցով: Թեհմինե Ենոքյանի և Նազելի Վարդանյանի գործերը ցույց են տալիս, թե ինչպես են կորպորատիվ դերակատարները շահագործում թույլ իրավական երաշխիքները՝ շրջակա միջավայրին հասցվող վնասների և հանրային առողջության ռիսկերի վերաբերյալ քննադատական վերահսկողությունը ճնշելու համար: Այս վարույթները վկայում են ավելի լայն կառուցվածքային խնդրի մասին. դատարաններն ավելի ու ավելի հաճախ օգտագործվում են ոչ թե որպես արդարացի հատուցման հարթակներ, այլ որպես հանրային վերահսկողություն իրականացնողների նկատմամբ ահաբեկման գործիքներ:

Քաղաքացիական հասարակության գործունեության միջավայրը լրացուցիչ խաթարվել է ապատեղեկատվության և վարկաբեկման արշավների միջոցով, որոնցում ՀԿ-ները, մարդու իրավունքների պաշտպանները և միջազգային դոնորները ներկայացվել են որպես «օտարերկրյա գործակալներ» կամ անվտանգության դեմ ուղղված սպառնալիքներ: Սոցիալական մեդիայում, կողմնակալ լրատվամիջոցներում և քաղաքական հոետորաբանությամբ ուժեղացված այս խոսույթները խաթարել են անկախ քաղաքացիական հասարակության նկատմամբ հանրային վստահությունը և մեծացրել միջազգային համագործակցությամբ հիմնված կազմակերպությունների ռիսկերը: Ընտրությունների մշտադիտարկմամբ, խաղաղաշինությամբ կամ անդրսահմանային երկխոսությամբ զբաղվող իրավապաշտպանները հատկապես խոցելի են եղել հեղինակությանը վնասող հարձակումների և հետապնդումների նկատմամբ:

Ընդհանուր առմամբ, սույն զեկույցում փաստագրված զարգացումները բացահայտում են Հայաստանում իրավապաշտպանների նկատմամբ կառուցվածքային ճնշման օրինաչափություն: Այս ճնշումը հիմնականում չի իրականացվում բացահայտ ռեպրեսիաների միջոցով, այլ դրսևորվում է կուտակային և նորմալացված գործելակերպերի միջոցով՝ իրավական, վարչական, հոետորական և ֆիզիկական, որոնք կայունորեն նեղացնում են քաղաքացիական տարածքը և թուլացնում ժողովրդավարական հաշվետվողականությունը: Թեև Հայաստանը շարունակում է ընդունել միջազգային հանձնարարականներ և պաշտոնական հարթակներում վերահաստատել մարդու իրավունքների վերաբերյալ իր հանձնառությունները, 2025 թվականի իրադարձությունները ցույց են տալիս, որ առանց բովանդակային իրականացման, արդյունավետ հաշվետվողականության և մարդու իրավունքների ոլորտում աշխատանքի լեգիտիմության հստակ քաղաքական ճանաչման, հանձնառությունների և իրականության միջև բացը շարունակելու է խորանալ:

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանում իրավապաշտպանները՝ անձինք և խմբեր, որոնք խաղաղ միջոցներով պայքարում են մարդու իրավունքների պաշտպանության համար, 2025 թվականին գործել են բարդ և հաճախ թշնամական միջավայրում: Նրանց թվում են քաղաքացիական հասարակության ակտիվիստներ, լրագրողներ, բնապահպաններ և համայնքային առաջնորդներ, որոնք բարձրաձայնում են անարդարությունների մասին: Նրանք շարունակել են իրականացնել իրենց օրինական աշխատանքը՝ սպառնալիքների, հետապնդումների և ահաբեկման պայմաններում:

Իրավապաշտպանների մասին ՄԱԿ-ի հռչակագիրը, որն ընդունվել է ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի կողմից 1998 թվականին, նրանց պաշտպանության համար ապահովում է կարևոր միջազգային շրջանակ: Հռչակագրի 1-ին հոդվածը հաստատում է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի իրավունք «անհատապես և ուրիշների հետ համատեղ խթանել և ձգտել մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանությանը և իրացմանը»: Առանձնապես կարևոր է, որ Հռչակագիրը նաև պարտավորություններ է սահմանում պետությունների համար՝ պաշտպանելու նրանց, ովքեր իրականացնում են իրավապաշտպան գործունեություն: Այն ընդգծում է, որ պետություններն են կրում մարդու իրավունքների պաշտպանության առաջնային պատասխանատվությունը և պարտավոր են ապահովել, որպեսզի իրավապաշտպանները գործեն անվտանգ միջավայրում: Մասնավորապես, 12-րդ հոդվածը պարտադրում է կառավարություններին «ձեռնարկել բոլոր անհրաժեշտ միջոցները՝ իրավասու մարմինների կողմից ապահովելու յուրաքանչյուրի անձեռնմխելիությունը... ցանկացած բռնությունից, սպառնալիքից, հաշվեհարդարից... կամ ցանկացած այլ կամայական գործողությունից», ինչը բխում է մարդու իրավունքների ոլորտում նրանց օրինական գործունեությունից: Սա նշանակում է, որ Հայաստանը, ինչպես բոլոր պետությունները, պարտավոր է ստեղծել բարենպաստ միջավայր, որտեղ իրավապաշտպանները կարող են գործել ազատ և առանց հաշվեհարդարի վախի:

2025 թվականին միջազգային մարմիններն ընդգծեցին Հայաստանի կողմից ստանձնած պարտավորությունների և իրավապաշտպաններին առերեսվող իրականության միջև եղած խզումը: 2025 թվականի մայիսին Հայաստանը գնահատվեց և անցավ հերթական Համընդհանուր պարբերական դիտարկումը (ՀԴԴ)՝ ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների խորհրդում իրականացվող փոխադարձ գնահատման գործընթացը: ՀԴԴ-ի այս չորրորդ փուլում ՄԱԿ-ի բազմաթիվ անդամ պետություններ մտահոգություն հայտնեցին Հայաստանում իրավապաշտպանների անվտանգության վերաբերյալ և ներկայացրին հստակ հանձնարարականներ՝ նրանց պաշտպանությունն ուժեղացնելու համար: Օրինակ, Նորվեգիայի պատվիրակությունը Հայաստանին կոչ արեց արագ և անկախ քննություն անցկացնել մարդու իրավունքների պաշտպանների վրա հարձակումների վերաբերյալ, պատասխանատվության ենթարկել մեղավորներին և իրականացնել պաշտպանների անվտանգությունն ապահովող միջոցառումներ: Մի շարք այլ պետություններ հորդորեցին Հայաստանին վերջապես ընդունել համապարփակ հակախտրական օրենսդրություն, որը հստակորեն կպաշտպանի խոցելի խմբերին, այդ թվում՝ LGBS+ անձանց, նշելով, որ նման պաշտպանությունը տարիներ շարունակ բազմիցս առաջարկվել է:

Բացի այդ, պատվիրակությունները կոչ արեցին բարելավել իրավապահ մարմինների հաշվետվողականությունը՝ կանխելու ցուցարարների և լրագրողների նկատմամբ չարաշահումները, ինչպես նաև երաշխավորելու արտահայտվելու և միավորվելու ազատությունները: Հայաստանի կառավարությունը դրական արձագանքեց. այն պաշտոնապես ընդունեց ՀԴԴ-ի մի շարք

հանձնարարականներ, որոնք վերաբերում էին իրավապաշտպաններին, լրագրողներին և քաղաքացիական հասարակությանը: Ժնևում պաշտոնյաները շեշտեցին մարդու իրավունքների բարեփոխումների նկատմամբ Հայաստանի հանձնառությունը և այդ հանձնարարականները գնահատեցին որպես մարդու իրավունքների ազգային համակարգի ամրապնդման ուղենիշ: Այսպիսով, թղթի վրա Հայաստանը համաձայնեց ձեռնարկել ՄԱԿ-ի Հռչակագրին համահունչ միջոցներ՝ խոստանալով ավելի լավ պաշտպանել իրավապաշտպաններին և ապահովել բարենպաստ միջավայր քաղաքացիական հասարակության համար:

Սակայն 2025 թվականին տեղի ունեցած իրադարձությունները ցույց են տալիս այս պաշտոնական հանձնառությունների և իրական պրակտիկայի միջև էական բաց: Չնայած կառավարության խոստումներին՝ Հայաստանում իրավապաշտպանները շարունակել են բախվել լուրջ սպառնալիքների և հաշվեհարդարի՝ իրենց աշխատանքի համար: Տեղական և միջազգային դիտորդները փաստագրել են ակտիվիստների և լրագրողների նկատմամբ ֆիզիկական հարձակումների դեպքեր, ինչպես նաև շարունակական հետապնդումներ և ահաբեկում: Շատ դեպքերում մարդու իրավունքների պաշտպանները, հատկապես կանանց իրավունքների և LQFS+ անձանց իրավունքների պաշտպանները, ենթարկվել են առցանց բռնության և համակարգված վարկաբեկման արշավների, թշնամական խմբերի կողմից ներկայացվել են որպես «ավանդական արժեքների» սպառնալիք և նույնիսկ դարձել բռնության թիրախ:

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍ

Ներպետական շրջանակ

Հայաստանի Սահմանադրությունը երաշխավորում է իրավապաշտպանների համար կարևոր հիմնարար իրավունքներ՝ ներառյալ արտահայտվելու ազատությունը, հավաքների ազատությունը և անձնական անվտանգության իրավունքը: Միջազգային հանձնառություններին համապատասխան՝ խոշտանգումն ու վատ վերաբերմունքն արգելված են, իսկ վերջին բարեփոխումներով քրեական օրենսդրությունը թարմացվել է՝ պաշտպանությունն ուժեղացնելու նպատակով: Նոր Քրեական օրենսգիրքը (ընդունված 2021 թվականին) սահմանում է խոշտանգումը՝ ծանրացնող պատիժներով, իսկ 2023-2025 թվականների Մարդու իրավունքների գործողությունների ծրագիրը վերահաստատում է խոշտանգումից ազատ լինելու բացարձակ իրավունքը:¹ Հավաքների ազատության մասին օրենքը պաշտպանում է խաղաղ բողոքի իրավունքը, թեև կիրառման հետ կապված խնդիրները պահպանվում են: Հայաստանում զրպարտությունը ապաքրեականացված է (2010 թվականից և վերահաստատվել է 2022 թվականին), սակայն 2021 թվականին պաշտոնատար անձանց նկատմամբ «ծանր վիրավորանքը» քրեականացվել է՝ ստեղծելով սառեցնող/զսպող ազդեցություն:² Զրպարտության մասին քաղաքացիական իրավունքի նորմերը պաշտոնատար անձանց և հանրային գործիչներին թույլ են տալիս ներկայացնել հայցեր՝ պահանջելով չափազանց մեծ փոխհատուցումներ, մի գործիք, որն ավելի ու ավելի հաճախ օգտագործվում է լրագրողների և ակտիվիստների դեմ (ինչպես մանրամասնվում է SLAPP-ների մասին բաժնում):

ՄԻՊ-ը և ինստիտուցիոնալ պաշտպանությունը

Մարդու իրավունքների պաշտպանը անկախ սահմանադրական ինստիտուտ է, որն ունի մարդու իրավունքների, այդ թվում՝ քաղաքացիական ակտիվիստների իրավունքների պաշտպանության մանդատ: 2025 թվականին քայլեր են ձեռնարկվել Օմբուդսմենի լիազորություններն ընդլայնելու ուղղությամբ՝ Մարդու իրավունքների պաշտպանի մասին օրենքում կատարված փոփոխությունների միջոցով: Հոկտեմբերին խորհրդարանական հանձնաժողովը հավանություն տվեց փոփոխություններին, որոնք հստակեցնում են Պաշտպանի մանդատը և ապահովում պաշտոնի շարունակականությունը վաղաժամ հրաժարականի դեպքում:³ Այս փոփոխությունները նաև պարտավորեցնում են պաշտոնը լքող Պաշտպանին ներկայացնել մարդու իրավունքների իրավիճակի վերաբերյալ վերջնական զեկույց:

ՄԻՊ-ը (2025 թվականի դրությամբ՝ Անահիտ Մանասյանը) հրապարակայնորեն դատապարտել է լրագրողների և ակտիվիստների նկատմամբ բռնությունը՝ հաստատելով, որ անգամ վիրավորական խոսքը չպետք է հանգեցնի կալանքի, բացառությամբ ծայրահեղ դեպքերի:⁴ Սակայն

¹ Experts of the Committee against Torture Commend Armenia on Proactively Addressing Issues in Prisons, Raise Questions on Ensuring Police Accountability for Excessive Use of Force and Tackling the Criminal Subculture in Prisons. <https://www.ungeneva.org/en/news-media/meeting-summary/2025/04/examen-de-larmenie-au-comite-contre-la-torture-les-experts>

² Armenian Government Accused Of Planning Curbs On Press Freedom. <https://www.azatutyun.am/a/33409582.html>

³ ՀՀ ՄԻՊ-ի լիազորությունները կընդլայնվեն. https://arminfo.info/full_news.php?id=95438&lang=1

⁴ Armenian Lawyer Arrested after Facebook Post Criticising Authorities. <https://oc-media.org/armenian-lawyer-arrested-after-facebook-post-criticising-authorities/>

Հայաստանը դեռևս չի ընդունել մարդու իրավունքների պաշտպանների պաշտպանության մասին հատուկ օրենք: 2020 թվականի Համընդհանուր պարբերական դիտարկման (<ՊԴ) ընթացքում Հայաստանը ընդունել է իրավապաշտպանների պաշտպանությանն առնչվող բոլոր հանձնարարականները և պարտավորվել է խթանել քաղաքացիական հասարակության և լրագրողների համար անվտանգ միջավայր:⁵ Գործնականում այս հանձնառությունները լիովին չեն իրացվել. կառավարությունը հազվադեպ է հանդես եկել իրավապաշտպաններին հրապարակայնորեն աջակցող հայտարարություններով, իսկ ակտիվիստները հայտնում են, որ իշխանությունները հաճախ քննություն չեն իրականացնում և չեն կանխում իրենց նկատմամբ հարձակումներն ու սպառնալիքները:

Դատական համակարգ և իրավապահ մարմիններ

Տարվա ընթացքում մտահոգություններ են առաջացել իրավապահ մարմինների կողմից չարաշահումների համար պատասխանատվության հարցում: 2023 թվականին Հայաստանը հանձն առավ ուժեղացնել ոստիկանության նկատմամբ քաղաքացիական վերահսկողությունը, և պարեկային ծառայության աշխատակիցների համար ներդրեց մարմինն կցվող տեսախցիկներ՝ ծառայողական խախտումները կանխելու համար:⁶

Սակայն մինչև 2025 թվականը դա չի վերածվել անցյալում տեղի ունեցած ուժի կիրառման չարաշահման դեպքերի արդյունավետ հաշվետվողականության:⁷ Տեղական և միջազգային դիտորդները նշում են, որ ոստիկանության բռնության վերաբերյալ քննությունները հաճախ եղել են թույլ կամ սխալ որակված: Օրինակ, 2025 թվականի ապրիլին ՄԱԿ-ի Խոշտանգումների դեմ կոմիտեի փորձագետները ճնշում գործադրեցին Հայաստանի վրա՝ ցուցարարների դեմ անհամաչափ ուժի կիրառման համար ոստիկանության աշխատակիցների պատասխանատվությունն ապահովելու հարցով:⁸ Ցույցերի ընթացքում ցուցարարներին վնասվածքներ հասցնելու համար քիչ թվով, եթե առհասարակ որևէ ոստիկան ենթարկվել է քրեական հետապնդման, իսկ որոշ դեպքերում Քննչական կոմիտեն ոստիկանության կոշտ գործողությունները հիմնավորել է որպես «զանգվածային անկարգությունները» կանխելու անհրաժեշտ միջոց:⁹

Ամփոփելով՝ Հայաստանի իրավական շրջանակը ճանաչում է մարդու հիմնարար իրավունքները, սակայն իրավունքի և պրակտիկայի միջև եղած անհամապատասխանելիությունը շարունակում է մնալ: Հաջորդ բաժինները մանրամասնում են, թե ինչպես 2025 թվականին իրավապաշտպանները շարունակել են բախվել էական խոչընդոտների մի շարք ոլորտներում՝ լրատվամիջոցների ազատություն, ոստիկանության վարքագիծ, իրավունքները չարաշահող դատավարություններ, օրենսդրական նախաձեռնություններ, վարչական գործողություններ, ֆիզիկական անվտանգություն և առցանց տարածք, ինչը ցույց է տալիս իրավական երաշխիքների ավելի ամուր կիրառման հրատապ անհրաժեշտությունը:

⁵ The Status of Human Rights Defenders in Armenia. https://upr-info.org/sites/default/files/country-document/2025-02/Human_Rights_House_Yerevan_statement.pdf

⁶ Experts of the Committee against Torture Commend Armenia on Proactively Addressing Issues in Prisons, Raise Questions on Ensuring Police Accountability for Excessive Use of Force and Tackling the Criminal Subculture in Prisons. <https://www.ungeneva.org/en/news-media/meeting-summary/2025/04/examen-de-larmenie-au-comite-contre-la-torture-les-experts>

⁷ Նույն տեղում

⁸ Նույն տեղում

⁹ Նույն տեղում

ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐԻ ՈՐՊԵՍ

ԻՐԱՎԱՊԱՇՏՊԱՆՆԵՐԻ ԹԻՐԱԽԱՎՈՐՈՒՄԸ

Լրագրողները՝ որպես իրավապաշտպաններ

Մարդու իրավունքների պաշտպանների մասին ՄԱԿ-ի հռչակագրի (1998) իմաստով ի օգուտ հանրային շահի լրագրությամբ զբաղվող լրագրողները ևս իրավապաշտպաններ են: Հռչակագրի 1-ին հոդվածը հաստատում է բոլոր անձանց իրավունքը՝ «խթանելու և ձգտելու մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանությանը և իրացմանը», մի գործառույթ, որն ակնհայտորեն կատարում են լրագրողները, երբ բացահայտում են կոռուպցիան, փաստագրում իշխանության չարաշահումները, բացահայտում շրջակա միջավայրին հասցվող վնասը և տեղեկացնում հանրությանը կառավարմանը և հաշվետվողականությանը վերաբերող հարցերի մասին:

Մարդու իրավունքների պաշտպանների և արտահայտվելու ազատության հարցերով ՄԱԿ-ի հատուկ զեկուցողները հետևողականորեն հաստատել են, որ վերահսկողության գործառույթ իրականացնող լրագրողները իրավունք ունեն օգտվելու մարդու իրավունքների պաշտպանների վերապահված պաշտպանության ամբողջ սպեկտրից, հատկապես այն դեպքերում, երբ նրանց աշխատանքը նպաստում է ժողովրդավարական վերահսկողությանը և այլ իրավունքների իրացմանը: Հետևաբար, լրագրողների դեմ հարձակումները պետք է գնահատվեն ոչ միայն որպես մամուլի ազատության խախտումներ, այլ որպես մարդու իրավունքների պաշտպանված գործունեության դեմ ուղղված հաշվեհարդարի ակտեր:

Իրավապաշտպան գործունեության միջամտության օրինաչափություններ

Խոսքի ազատության պաշտպանության կոմիտեի (ԽԱՊԿ) փաստագրած տվյալները ցույց են տալիս, որ 2025 թվականին Հայաստանում լրագրողները բախվել են շարունակական միջամտությունների, որն անմիջականորեն խաթարել է նրանց՝ իրավապաշտպան գործունեություն իրականացնելու կարողությունը: ԽԱՊԿ-ն ամբողջ տարվա ընթացքում արձանագրել է լրագրողների և լրատվամիջոցների նկատմամբ տասնյակ խախտումներ, ներառյալ ֆիզիկական հարձակումներ, սպառնալիքներ, մասնագիտական գործունեությանը խոչընդոտում և զրպարտության ու վիրավորանքի վերաբերյալ հայցերի միջոցով իրավական հետապնդում:¹⁰

2025 թվականին լրագրողների նկատմամբ ֆիզիկական բռնությունը թիրախավորման ամենածանր ձևերից էր և ցույց է տալիս այն բարձր ռիսկերը, որոնց բախվում են լրագրողները՝ գործելով որպես մարդու իրավունքների պաշտպաններ: Հաշվետու ժամանակահատվածում փաստագրվել է լրագրողների և մեդիա աշխատողների նկատմամբ ֆիզիկական բռնության 15

¹⁰ Annual Report of CPFE on Situation with Freedom of Expression and Violations of Rights of Journalists and Media in Armenia-2025. <https://khosq.am/en/reports/annual-report-of-cpfe-on-situation-with-freedom-of-expression-and-violations-of-rights-of-journalists-and-media-in-armenia-2025/>

դեպք:¹¹ Այս թիվը արտացոլում է ոչ թե մեկուսացված միջադեպեր, այլ կայուն օրինաչափություն:

Այս դեպքերից 7-ը ներառել են իրավապահ մարմինների աշխատակիցների կողմից ուղղակի բռնություն, այդ թվում՝ ուժի կիրառում հանրային բողոքի ակցիաների, հավաքների ընթացքում կամ այն ժամանակ, երբ լրագրողները հանրային վայրերում իրականացնում էին իրենց մասնագիտական պարտականությունները:

Մի շարք միջադեպերում արձանագրվել է ուժի ծայրահեղ և անհամաչափ կիրառում, ներառյալ լրագրողներին հրելը, հարվածելը, հանրային կամ ինստիտուցիոնալ տարածքներից բռնի կերպով հեռացնելը և նկարահանմանը կամ փաստագրմանը խոչընդոտելը: Մի շարք դեպքերում բռնությունը տեղի է ունեցել այլ պաշտոնատար անձանց ներկայությամբ կամ ինստիտուցիոնալ միջավայրում, օրինակ՝ բողոքի ակցիաների ժամանակ կամ պետական շենքերի հարևանությամբ, առանց անհապաղ միջամտության կամ հետագա հաշվետվողականության:

Այս միջադեպերի քննությունները հաճախ ձգձգվել են, եղել անարդյունավետ կամ անհետևանք, ինչն ամրապնդել է անպատժելիության օրինաչափությունը և չի ապահովել հատուցում կամ զսպող ազդեցություն:

Լրագրողներին ֆիզիկական բռնությամբ թիրախավորելը ունի ավելի լայն սառեցնող ազդեցություն՝ զսպելով զգայուն քաղաքական զարգացումների, բողոքի ակցիաների և մարդու իրավունքներին վերաբերող հարցերի լուսաբանումը: Նման գործողություններն անմիջականորեն խախտում են այն լրագրողների անվտանգությունն ապահովելու և նրանց պաշտպանելու պետության պարտավորությունը, ովքեր մշտադիտարկում, փաստագրում և լուսաբանում են մարդու իրավունքների խախտումները:

Փաստագրված մի շարք միջադեպեր ներառել են լրագրողների նկատմամբ ուղղակի ֆիզիկական բռնություն, այդ թվում՝ բողոքի ակցիաների և հանրային միջոցառումների լուսաբանման ընթացքում հարձակումներ: ԽԱՊԿ-ի զեկույցը հաստատում է, որ մի շարք դեպքերում ուժի կիրառման մեջ ներգրավված են եղել հենց իրավապահ մարմինների աշխատակիցները, երբ լրագրողները կատարել են իրենց մասնագիտական պարտականությունները:¹²

Առանձնապես աղմկահարույց օրինակ էր լրագրող Հակոբ Կարապետյանի վրա 2025 թվականի սեպտեմբերի 12-ին կատարված դարանակալ հարձակումը: Կարապետյանը, փորձառու լրագրող և Երևանի մամուլի ակումբի փորձագետ, ֆիզիկապես ենթարկվեց հարձակման՝ իր աշխատավայրից դուրս նրան սպասող դիմակավորված անձի կողմից:¹³ Հարձակվողը բազմիցս հարվածել է Կարապետյանի գլխին և դեմքին՝ պատճառելով վնասվածքներ:¹⁴ Այս հարձակումը տեղի չի ունեցել վակուումի մեջ. դրան նախորդել են առցանց վեճ և սպառնալիքներ:¹⁵ Հարձակունից մի քանի շաբաթ առաջ Կարապետյանը ֆեյսբուքյան գրառմամբ քննադատել էր Երևանի քաղաքապետարանի աշխատակիցներին՝ հասարակական տրանսպորտի ուղևորի նկատմամբ անարդար տուգանքի կապակցությամբ: Ի պատասխան՝ մի օգտատեր (հետագայում նույնականացված որպես Երևանի քաղաքապետարանի հասարակական կարգի պահպանության ծառայության պետի ժամանակավոր պաշտոնակատար Ավետիք Բաբայան) Կարապետյանին հեղեղել էր հայիոյանքներով և բացահայտ սպառնալիքներով:¹⁶ Երբ լրագրողը մասնավոր կապով

¹¹ Նույն տեղում

¹² Նույն տեղում

¹³ Հայտարարություն լրագրող Հակոբ Կարապետյանի հանդեպ կիրառված բռնության վերաբերյալ. <https://ypc.am/hy/statements/սեպտեմբերի-16-2025/>

¹⁴ Նույն տեղում

¹⁵ Նույն տեղում

¹⁶ Նույն տեղում

դիմել էր Բաբայանին՝ հետապնդումը դադարեցնելու համար, պաշտոնյան արձագանքել էր նոր վիրավորանքներով և սպառնալիքներով:¹⁷ Կարապետյանը հրապարակայնացրել էր Բաբայանի վարքագիծը, և կարճ ժամանակ անց ենթարկվել էր բռնի ֆիզիկական հարձակման:¹⁸ Թեև ծեծի հեղինակն այս գեկույցի պատրաստման պահին չէր հայտնաբերվել, Կարապետյանը և մեդիայի պաշտպանությամբ զբաղվող կառույցները ուղիղ կապ էին տեսնում նախկին սպառնալիքների և ֆիզիկական հարձակման միջև:

Հայաստանի իրավապահ մարմինները հարուցել էին քրեական վարույթ հարձակման առթիվ, իսկ մեդիա կազմակերպությունները պահանջել էին մանրակրկիտ քննություն՝ պարզելու ոչ միայն հարձակվողի, այլև հարձակումը պատվիրած կամ ֆինանսավորած պաշտոնատար անձանց ինքնությունը: Լրագրողական ՀԿ-ների կողմից հան կոչ էր արել Երևանի քաղաքապետ Տիգրան Ավինյանին քննության առնել Բաբայանի վարքագիծը և, եթե սպառնալիքները հաստատվեն, հեռացնել նրան զբաղեցրած պաշտոնից:¹⁹ Նրանք շեշտել էին, որ պաշտոնատար անձանց թշնամական հոգտորաբանությունը կարող է խթանել բռնություն՝ մտահոգությամբ նշելով, որ ինքը՝ քաղաքապետ Ավինյանը, սեպտեմբերի 15-ի մամուլի ասուլիսում «նյարդայնացած տոնով» անհիմն բանավոր հարձակումներ էր գործել լրատվամիջոցների դեմ:²⁰

Ավինյանը ակնարկել էր, թե հեղինակավոր հետաքննական լրատվամիջոց Հետքը ներգրավված է կոռուպցիայի և վճարովի լուսաբանման մեջ՝ մեղադրանք, որը ՀԿ-ները որակել էին անհիմն և հրահրող: Անկախ լրատվամիջոցների նկատմամբ նման արժեզրկումից, ինչպես զգուշացվում էր համատեղ հայտարարության մեջ, «ատելություն է գեներացնում լրագրության և լրագրողների նկատմամբ... ճանապարհի հարթելով... բռնության համար»:²¹ Նրանք շեշտել էին, որ Հակոբ Կարապետյանի վրա հարձակումը այս մտահոգիչ միտման բազմաթիվ օրինակներից ընդամենը մեկն էր:

Ֆինանսական ճնշումներ

2025 թվականի ողջ ընթացքում անկախ մեդիան նաև բախվել է զրպարտության և վիրավորանքի հայցերի ալիքի, որոնք հաճախ ներկայացվել են ազդեցիկ անձանց կողմից՝ լրագրողներին ահաբեկելու նպատակով: Հանրային մասնակցության դեմ ուղղված այս ռազմավարական հայցերը՝ կամ SLAPP-երը, լրատվամիջոցների համար ստեղծել են իրավական պաշտպանության ծախսեր և հնարավոր փոխհատուցումների բեռ:

2025 թվականի առաջին կեսի դրությամբ լրագրողների և լրատվամիջոցների դեմ ներկայացվել էր 29 հայց, մի թիվ, որը ԽԱՊԿ-ը գնահատել էր որպես «բացասական և մտահոգիչ»:²² Երկրորդ եռամսյակում ներկայացված բոլոր 16 հայցերը վերաբերում էին զրպարտությանը կամ վիրավորանքին, այդ թվում՝ առնվազն երեք գործող նախկին պաշտոնատար անձանց և այլ քաղաքական գործիչների ներկայացրած պահանջները:²³

2025 թվականի սեպտեմբերի դրությամբ ընդհանուր թիվը հասել էր 37 հայցի՝ ուղղված 17

¹⁷ Նույն տեղում

¹⁸ Նույն տեղում

¹⁹ Նույն տեղում

²⁰ Նույն տեղում

²¹ Նույն տեղում

²² 29 Lawsuits against Media in Armenia in Six Months. <https://jam-news.net/pressure-on-media-in-armenia-monitoring-results/>

²³ Նույն տեղում

լրատվամիջոցի դեմ, որոնցով պահանջվում էր 66.7 միլիոն դրամ (մոտ 174,000 ԱՄՆ դոլար) փոխհատուցում:²⁴ Բարձրաձայն հայցվորների թվում էր Ազգային ժողովի նախագահ Ալեն Սիմոնյանը, ով առանձին ներկայացրել էր զրպարտության չորս հայց՝ պահանջելով հերքում և 3.4 միլիոն դրամ փոխհատուցում:²⁵ Երկու բարձրաստիճան պետական պաշտոնյաներ (Արայիկ Հարությունյանը և Արմեն Փամբուխչյանը) լրատվամիջոցների դեմ հայց էին ներկայացրել՝ պահանջելով 3-ական միլիոն դրամ:²⁶

Այս դատական ճնշումը նպաստեց լրատվամիջոցների աշխատանքում ինքնագրաքննության և զգուշավորության մթնոլորտի ձևավորմանը:

«Լրագրողներ առանց սահմանների» կազմակերպությունը (RSF), 2025 թվականի մայիսին Հայաստանի վերաբերյալ իր գնահատականում, նախազգուշացրել էր, որ իրավական շրջանակը «բավարար չափով չի պաշտպանում մամուլի ազատությունը և չի համապատասխանում եվրոպական չափանիշներին»:²⁷ RSF-ն քննադատել էր այն հեշտությունը, որով պաշտոնատար անձինք կարող են լրատվամիջոցներին դատարան քաշել՝ նախապես չփորձելով ճշտումներ ստանալ կամ լուծել վեճը հաշտեցման միջոցով. Հայաստանում զրպարտության հայց ներկայացնելուց առաջ արտադատարանական վեճերի լուծման որևէ պարտադիր ընթացակարգ չկա: Մեդիայի պաշտպանությամբ զբաղվող կառույցները կոչ են արել իրականացնել իրավական բարեփոխումներ՝ չհիմնավորված կամ պատժիչ բնույթի հայցերը զսպելու համար, հատկապես հաշվի առնելով 2026 թվականին սպասվող խորհրդարանական ընտրությունները, երբ պաշտոնատար անձանց քննադատության նկատմամբ զգայունությունը (և, հետևաբար, SLAPP-ները) ակնկալվում է, որ լրջորեն կաճեն:²⁸

Ըստ ԽԱԴԿ-ի վերջին տարեկան մոնիթորինգի՝ 2025 թվականի ընթացքում լրագրողների նկատմամբ իրավական ճնշումն ուժգնացել է:²⁹ Տարվա վերջում լրագրողների և լրատվամիջոցների դեմ ներկայացվել էր 63 նոր հայց, որոնցից 61-ը հիմնված էին վիրավորանքի կամ զրպարտության մեղադրանքների վրա, ընդ որում գրեթե կեսը նախաձեռնվել էին պետական մարմինների կամ պաշտոնատար անձանց կողմից: Թեև ոչ բոլոր պահանջներն էին բավարարվել, դատարանները 15 գործով պարտավորեցրել էին լրագրողներին վճարել մոտ 3.3 միլիոն դրամ փոխհատուցում: ԽԱԴԿ-ը նշել էր, որ ազդեցիկ դերակատարների կողմից դատարան գնալու այս աճող միտումը հոգեբանական, ֆինանսական և մասնագիտական ճնշում է ստեղծում անկախ մեդիայի նկատմամբ և վտանգում է հանրային շահին ծառայող լրագրության սկզբունքները:

Բովանդակության հեռացման մասին օրինագիծ

Բացի դեպք առ դեպք կիրառվող ճնշումներից, 2025 թվականին ի հայտ եկավ մի խոշոր օրենսդրական առաջարկ, որը սպառնում էր մեդիայի ազատությանը: Մայիսի սկզբին հայտնի դարձավ, որ Արդարադատության նախարարությունը մշակել է փոփոխություններ, որոնց նպատակն էր

²⁴ 2025թ. լրատվամիջոցների դեմ 67 մլն դրամ պահանջով հայցադիմումներ են ներկայացվել. <https://hetq.am/hy/article/176847>

²⁵ Նույն տեղում

²⁶ Նույն տեղում

²⁷ Նույն տեղում

²⁸ Նույն տեղում

²⁹ Հայաստանում խոսքի ազատության վիճակի և լրագրողների ու 2LU-ների իրավունքների խախտումների մասին 2025թ. տարեկան զեկույց. <https://khosq.am/reports/66357/>

ստիպել առցանց լրատվամիջոցներին սոցցանցերում հեռացնել այն բովանդակությունը,³⁰ որը իշխանությունների կողմից համարվում է «գրպարտչական»: Գաղտնի շրջանառության մեջ դրված այս նախագիծը նախատեսում էր փոփոխել Զաղաքացիական օրենսգիրքը և զանգվածային լրատվության մասին օրենսդրությունը՝ դատարաններին, կամ հնարավոր է նույնիսկ պետական մարմիններին, լիազորություն տալով հրատարակությունների կամ նույնիսկ օգտատերերի մեկնաբանությունների հեռացման որոշումներ կայացնել՝ եթե դրանք ենթադրաբար գրպարտում կամ վիրավորում են որևէ մեկին:

Ըստ այդմ՝ Արդարադատության նախարարությունը մշակել էր Զաղաքացիական օրենսգրքի (հոդված 1087.1) և մեդիայի ոլորտին վերաբերող օրենսդրության նախագծային փոփոխություններ, որոնք կընդլայնեին վիրավորանքի և գրպարտության համար պատասխանատվությունը՝ ավանդական մեդիայից դուրս ընդգրկելով նաև առցանց լրատվամիջոցներն ու սոցիալական մեդիայի բովանդակությունը: Առանձնապես կարևոր է, որ առաջարկվող փոփոխությունները դատարաններին թույլ կտային վիրավորական կամ գրպարտչական ճանաչված հրապարակումների ամբողջական կամ մասնակի հեռացում պարտադրել՝ փոխհատուցմամբ, հերքումով կամ պատասխանով սահմանափակվելու փոխարեն:

Այս նախաձեռնությունը հաջորդեց վարչապետի աշխատակազմի ղեկավար Արայիկ Հարությունյանի բացահայտ նախագգուշացմանը: Մայիսի 2-ին (Մամուլի ազատության համաշխարհային օրվա նախօրեին) Հարությունյանը մեղադրել էր որոշ լրատվամիջոցների և լրագրողների «մամուլի ազատությունը չարաշահելու» մեջ՝ անհանդուրժողականություն և սադրանքներ հրահրելու նպատակով, և զգուշացրել էր, որ նրանք պետք է «արագ ինքնակարգավորվեն», հակառակ դեպքում կկիրառվեն «լուրջ կարգավորիչ գործիքներ», որոնք մեդիան կդիտարկի որպես ազատ խոսքի սահմանափակում:³¹ Որոշ ժամանակ անց ի հայտ եկավ «բովանդակության հեռացման» օրինագիծը, որը լայնորեն ընկալվեց որպես հենց այդ սպառնալիքի իրագործման գործիքը:

Կառավարության պաշտոնյաներն այս առաջարկությունը հիմնավորում էին որպես անհրաժեշտ միջոց՝ անհատների «պատիվն ու հեղինակությունը» և անձնական կյանքը ատելության խոսքից պաշտպանելու համար:³²

Հետաքննող լրագրող Գրիշա Բալասանյանը խորը մտահոգություն էր հայտնել՝ նշելով, որ Հայաստանի դատարանները բավարար անկախություն չունեն քաղաքականացված բովանդակության հեռացման որոշումներին դիմակայելու համար: «Մենք վստահելի դատարաններ չունենք, որպեսզի վստահ լինենք, որ որոշումները [չեն] կայացվում քաղաքական պատճառներով կամ կոնկրետ անձանց շահերից ելնելով»³³, - նշել էր նա՝ ենթադրելով, որ այս ժամանակացույցը նպատակ ունի ճնշել մեդիայի քննադատությունը 2026 թվականի հունիսին նախատեսվող ընտրություններից առաջ:³⁴

Սակայն այս փաթեթը դեռևս չի ներկայացվել խորհրդարան, և գործընթացում ներգրավված կազմակերպությունները տեղեկացված չեն եղել դրա հետագա ճակատագրի մասին, ինչը լրացուցիչ մտահոգություններ է առաջացնում օրենսդրական գործընթացի թափանցիկության և հաշվետվողականության վերաբերյալ:

³⁰ Նույն տեղում

³¹ Նույն տեղում

³² Նույն տեղում

³³ Նույն տեղում

³⁴ Նույն տեղում

ԱՏԵԼՈՒԹՅԱՆ ԽՈՍՔԻ ԱՃ

Տարվա սկզբին ընդդիմադիր և քաղաքացիական ակտիվիստ (և Երևանի ավագանու նախկին անդամ) Գրիգոր Երիցյանը խաղաղ բողոքի ակցիա իրականացրեց հանրային տրանսպորտի ուղեվարձի թանկացման դեմ՝ գնելով անսահմանափակ մետրոյի քարտ և հնարավորություն տալով 600 ուղևորի անվճար երթևեկել: Նրա բարձրացրած սոցիալ-տնտեսական ուղերձի շուրջ բովանդակային արձագանք տալու փոխարեն, որոշ հակառակորդներ թիրախավորեցին³⁵ նրա ինքնությունը՝ սոցիալական մեդիայում տարածելով նվաստացնող գրառումներ, որոնք նրան ներկայացնում էին որպես «ոչ սովորական» անձ՝ իր ակտիվիզմի պատճառով:³⁶

Մեկ այլ օրինակ էր տրանս ակտիվիստ Լիլիթ Մարտիրոսյանի նկատմամբ վերսկսված վարկաբեկումը, ով տարիներ առաջ դարձել էր Հայաստանի խորհրդարանում մարդու իրավունքների մասին խոսող առաջին տրանսգենդեր կինը: 2025 թվականին հակա-LԳԲՏ խմբավորումները կրկին շրջանառության մեջ դրեցին Մարտիրոսյանի հասցեին հնչող վիրավորական արտահայտություններ՝ ակնարկելով, թե նրա՝ Ազգային ժողովի ամբիոնին հայտնվելն ինքնին սկանդալային էր, ինչը վառ հիշեցում է փոքրամասնությունների առջև կանգնած արմատացած կանխակալ վերաբերմունքի մասին: Հակա-LԳԲՏ հոռետրաքանությունը ուժեղացնողների թվում էր նաև այն ժամանակ Գյումրու քաղաքապետ Վարդան Ղուկասյանը, որի մասին հաղորդվել էր, որ նա հանդես է եկել տրանսֆոբ և նվաստացնող հայտարարություններով՝ նպաստելով LԳԲՏ+ անձանց նկատմամբ ատելության խոսքի տարածմանը:³⁷

Հայաստանի իրավապաշտպաններն ու ՀԿ-ները դատապարտել են այս միջադեպերը որպես ատելության խոսք, որը ոչ միայն վնասում է անմիջապես թիրախավորված անձանց, այլև սահմանափակում է արտահայտվելու ազատությունն ու հանրային կյանքում հավասար մասնակցության հնարավորությունը:

³⁵ Նույն տեղում

³⁶ Մետրոյում ակցիա եմ իրականացրել, անսահմանափակ քարտ եմ գնել եւ անսահմանափակ մարդկանց ներս թողել: Դա Նշանակում է՝ իշխանությունները չեն հասկանում, թե ինչ են անում. Գրիգոր Երիցյան. <https://www.aravot.am/2025/02/04/1468299/>

³⁷ Տրանսգենդեր Լիլիթ Մարտիրոսյանը Վարդան Ղուկասյանի դեմ գլխավոր դատախազություն բողոք է ներկայացրել. <https://bit.ly/4an2i6O>

ՀԱՇՎԵՀԱՐԴԱՐ ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆԻ ԴԵՄ՝ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԵՎ ԻՆՍՏԻՏՈՒՅԻՈՆԱԼ ՃՆՇՄԱՆ ՄԻՋՈՑՈՎ

Մամիկոն Հովսեփյանի գործը

2025 թվականին Մամիկոն Հովսեփյանի գործը ցույց է տալիս իրավապաշտպանի նկատմամբ հաշվեհարդարի առանձնապես մտահոգիչ ձև՝ վարչական և քվազիկարգապահական մեխանիզմների օգտագործումը՝ հանրային հաստատությունների քննադատությունը ճնշելու և ազդարարումը կանխելու նպատակով:³⁸

Հովսեփյանը, Փինք իրավապաշտպան ՀԿ-ի ներկայացուցիչ, ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի, տուբերկուլոզի և մալարիայի դեմ ուղղված միջոցառումները համակարգող հանձնաժողովի (ՄՀՀ) անդամ էր՝ բազմաշահառու մարմնի, որը պատասխանատու է Գլոբալ հիմնադրամի ծրագրերի վերահսկողության համար: Իր մանդատի իրականացման ընթացքում Հովսեփյանը հրապարակայնորեն բարձրաձայնել էր առողջապահական կառավարման համակարգերում հնարավոր ֆինանսական չարաշահումների և թափանցիկության պակասի վերաբերյալ մտահոգություններ: Այդ հարցերի շուրջ բովանդակային քննություն նախաձեռնելու փոխարեն, այս գործողություններին հաջորդել էին հենց ազդարարին թիրախավորող կարգապահական միջոցներ:

Հրապարակայնորեն հասանելի տեղեկատվության համաձայն՝ ՄՀՀ-ի Էթիկայի հանձնաժողովը, գործելով ոչ թափանցիկ և դատավարական երաշխիքների իմիտացիա պարունակող ընթացակարգով, Հովսեփյանին նկատողություն էր տվել և կասեցրել նրա մասնակցությունը: Հաղորդվում է, որ վարույթն իրականացվել էր առանց նրան՝ իր դեմ ներկայացված բողոքներին ժամանակին ծանոթանալու հնարավորություն տալու: Նրա վարքագիծը որպես «Էթիկական խախտում» որակելու հիմքում, ըստ երևույթին, դրվել էր ոչ թե ապացուցելի խախտում, այլ ինստիտուցիոնալ պրակտիկաների վերաբերյալ հրապարակային քննադատություն արտահայտելու փաստը:

Մարդու իրավունքների տեսանկյունից այս գործը սուր մտահոգություններ է առաջացնում արտահայտվելու ազատության, մարդու իրավունքների պաշտպանների պաշտպանության և պատշաճ իրավական ընթացակարգի երաշխիքների առումով: Առանձնապես կարևոր է, որ Հովսեփյանի հայտարարությունները վերաբերում էին ակնհայտ հանրային շահ ներկայացնող հարցերի, մասնավորապես՝ հանրային առողջապահության կառավարման ոլորտում թափանցիկությանը, հաշվետվողականությանը և բարեվարքությանը: Միջազգային մարդու իրավունքների չափանիշներով, այդ թվում՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն, հանրային շահի հարցերի վերաբերյալ խոսքը վայելում է պաշտպանության ամենաբարձր աստիճանը, հատկապես երբ այն արտահայտվում է քաղաքացիական հասարակության դերակատարների կողմից, որոնք իրականացնում են

³⁸ Դատապարտում ենք իրավապաշտպանին լուեցնելու՝ Առողջապահության նախարարության փորձերը. <https://pinkarmenia.org/news-events/ccm-statement/>

հանրային վերահսկողության գործառույթ:

Հովսեփյանի նկատմամբ պատժամիջոց կիրառելու որոշումը՝ էթիկայի վրա հիմնված մեխանիզմի միջոցով, արտացոլում է ավելի լայն և գնալով ավելի հաճախ փաստագրվող երևույթ՝ ներքին կարգապահական շրջանակների գործիքակազմումը՝ այլախոհությունը լռեցնելու համար՝ առանց բացահայտ քրեական հետապնդման դիմելու: Նման միջոցները հատկապես նենգ են, քանի որ հաճախ ներկայացվում են որպես չեզոք կամ տեխնիկական, մինչդեռ իրականում ունեն մարդու իրավունքների պաշտպանության վրա սառեցնող ազդեցություն: Այս դեպքում փոխանցվող ուղերձը հստակ է. այն անծինք, որոնք բարձրաձայնում են պետության հետ կապված հաստատությունների գործունեության վերաբերյալ մտահոգություններ, կարող են բախվել մասնագիտական մեկուսացման այլ ոչ թե պաշտպանության:

Հայաստանի քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների արձագանքը, որոնք հավաքականորեն դատապարտել են Հովսեփյանի նկատմամբ ձեռնարկված գործողությունները, ընդգծում է խնդրի համակարգային բնույթը: Նրանց համատեղ հայտարարությունում նշվում էր, որ քննադատության համար մարդու իրավունքների պաշտպանին պատժելը խաթարում է ժողովրդավարական հաշվետվողականությունը և խախտում է մարդու իրավունքների ոլորտում գործունեության համար անվտանգ և նպաստավոր միջավայր ապահովելու Հայաստանի պարտավորությունները:³⁹ Այն հանգամանքը, որ ներպետական դատարանները հետագայում ընդունեցին Հովսեփյանի իրավական բողոքը վարույթ, ևս վկայում է, որ կարգապահական գործողության իրավաչափությունը լրջորեն կասկածի տակ է:

Ընդհանուր առմամբ, 2025 թվականին Մամիկոն Հովսեփյանի շուրջ տեղի ունեցած իրադարձությունները բացահայտում են մարդու իրավունքների պաշտպանի նկատմամբ ինստիտուցիոնալ հաշվեհարդարի օրինաչափություն՝ պաշտպանված խոսքն իրացնելու համար, ինչը մտահոգություններ է առաջացնում այն հարցում, թե արդյոք Հայաստանը կատարում է պաշտպաններին հետապնդումից, ահաբեկումից և հաշվեհարդարից պաշտպանելու իր պարտավորությունները:

³⁹ Նույն տեղում

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՄԱՍՆԱԿՅՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ՀԱՅՅԵՐԸ

Հանրային մասնակցության դեմ ուղղված ռազմավարական հայցերը (SLAPP-ները) և ակտիվիստների ու լրատվամիջոցների նկատմամբ դատական հալածանքի այլ ձևերը 2025 թվականին հասել են մտահոգիչ թվերի: Ազդեցիկ անձինք՝ բարձրաստիճանի պաշտոնատար անձանցից մինչև գործարար մագնատներ, գնալով ավելի հաճախ են օգտագործել դատարանները որպես զենք՝ քննադատությունը լռեցնելու և հանրային վերահսկողությունը կանխելու համար: Ակտիվիստները հաճախ հայտնվել են ծախսատար և ժամանակատար իրավական պայքարների մեջ, որոնք, թվում է, նպատակ չեն ունեցել իրական արդարացի հատուցում ապահովել, այլ ավելի շատ ծառայել են ահաբեկման նպատակին:

Զրպարտության հայցեր լրագրողների դեմ

Ինչպես նկարագրված է վերևում, 2025 թվականին զրպարտության և վիրավորանքի վերաբերյալ հայցերը աննախադեպ հաճախականությամբ հարվածեցին հայաստանյան մեդիային: Այս հայցերը, որոնք հիմնականում քաղաքացիական գործեր են, երբեմն հանդիսանում են SLAPP-ներ՝ ուղղված լրատվամիջոցներին բեռնելու և հնարավոր փոխհատուցումների միջոցով նույնիսկ սնանկացնելու նպատակով: 2025 թվականի առաջին կիսամյակում ներկայացվել էր 16 նոր հայց, և դրանցից յուրաքանչյուրը հիմնված էր հրապարակումներում ենթադրյալ վիրավորանքի կամ զրպարտության վրա:⁴⁰

Մարդու իրավունքների տեսանկյունից այս հայցերը ստեղծում են վախի և ինքնագրաքննության մթնոլորտ:

2025 թվականին Սիվիլնեթ լրատվամիջոցը ենթարկվեց դատական ճնշման՝ Երևանի քաղաքապետ Տիգրան Ավինյանի կողմից ներկայացված զրպարտության գործով՝ կապված նրա ընտանիքի ենթադրյալ գործարար կապերի մասին, որը տեղ էր գտել 2024 թվականի հետաքննական հրապարակման մեջ:⁴¹ 2025 թվականի հոկտեմբերի 31-ին Երևանի առաջին ատյանի դատարանը մասամբ բավարարեց Ավինյանի հայցը՝ գտնելով, որ հոդվածում օգտագործված որոշ ձևակերպումներ հանդիսանում են զրպարտություն, և պարտավորեցրեց Սիվիլնեթին հերքում հրապարակել, թեև մերժեց դրամական փոխհատուցման պահանջը: Սիվիլնեթի փաստաբանը հրապարակայնորեն որակեց վճիռը որպես մամուլի ազատության համար «վտանգավոր նախադեպ»՝ պնդելով, որ դատարանի հիմնավորումները, այդ թվում՝ պետական հաստատություններից ստացված հավաստված տեղեկությունների արժանահավատությունը կասկածի տակ դնելը, կարող են խաթարել հետաքննական լրագրությունը և թուլացնել պաշտոնատար անձանց նկատմամբ հանրային վերահսկողությունը: Մամուլի ազատությունը վերահսկող կազմակերպությունները և քննադատեցին վճիռը՝ այն որակելով Հայաստանի

⁴⁰ 22025թ. լրատվամիջոցների դեմ 67 մլն դրամ պահանջով հայցադիմումներ են ներկայացվել. <https://hetq.am/hy/article/176847>

⁴¹ Ավինյանն ընդդեմ Սիվիլնեթի փաստաբանը վճիռը «վտանգավոր նախադեպ» է համարում. <https://www.civilnet.am/news/985696/>

մեղիայի անկախության համար անհանգստացնող նախադեպ, ինչից հետո Սիվիլները հայտարարեց որոշումը վերադաս ատյաններում բողոքարկելու մտադրության մասին:

Քրեական մեղադրանքները որպես հետապնդում

Մեկ այլ կարևոր օրինակ է փոքրամասնությունների իրավունքների ակտիվիստ (եզդիների իրավունքների պաշտպան) Սաշիկ Սուլթանյանի նկատմամբ շարունակվող քրեական հետապնդումը: Սուլթանյանին դեռևս 2020 թվականին մեղադրանք էր առաջադրվել 226-րդ հոդվածով (Էթնիկական ատելության հրահրում)⁴²՝ այն մեկնաբանությունների համար, որոնք նա տվել էր հարցազրույցում՝ խոսելով եզդիների նկատմամբ խտրականության մասին: Չնայած այս գործը կարճելու միջազգային կոչերին՝ ՀՀ դատախազությունը տարիներ շարունակ շարունակել է հետապնդումը:⁴² 2025 թվականին Սուլթանյանի դատավարությունը դեռ ավարտին չէր հասել: Ավելին, 2025 թվականին նրա գործը կրկին վերաբացվել է, ինչը նշանակում է, որ բոլոր դատական գործընթացները սկսվելու են զրոյից և Սաշիկ Սուլթանյանի բացակայությամբ: ՄԱԿ-ի մարդու իրավունքների փորձագետները միանշանակ հայտարարել են, որ «փոքրամասնությունների իրավունքների նկատմամբ վերաբերմունքի մասին մտահոգություններ բարձրաձայնելը ատելության հրահրում չէ», և որ Սուլթանյանի դեմ առաջադրված մեղադրանքները, ըստ երևույթին, ուղղված են պարզապես նրան լուեցնելու և մյուսներին վախեցնելու նպատակին: Գործի ձգձգված բնույթը և դրա հետ կապված սթրեսը օրինակ են այն բանի, թե ինչպես երկարատև իրավական գործընթացներն ինքնին դառնում են պատիժ իրավապաշտպանների համար (երևույթ, որը հաճախ նկարագրվում է որպես «գործընթացն ինքնին պատիժ է»):

⁴² Armenia Must Drop “Intimidating” Criminal Charges against Minority Rights Activist - UN experts. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2021/08/armenia-must-drop-intimidating-criminal-charges-against-minority-rights>

ԲՆԱԴԱՀՊԱՆՆԵՐԻ ԴԵՄ ՈՒՂՂՎԱԾ

SLAPP ՀԱՅՅԵՐ

ԹԵԽՄԻՆԵ ԵՆՈՋՅԱՆ

2025 թվականին Հայաստանում մարդու իրավունքների վիճակը ստվերվել է նաև այն հանգամանքով, որ մասնավոր դերակատարներն օգտագործել են դատարանները՝ լրագրողներին և բնապահպաններին ահաբեկելու համար: Թեխմինե Ենոքյանը՝ հետաքննող լրագրող և Էկոակտիվիստ, 2025 թվականի մեծ մասն անցկացրել է Հայաստանի խոշորագույն հանքարդյունաբերական ընկերություններից մեկի՝ Չանգեզուրի պղնձամոլիբդենային կոմբինատի (ՉՊՄԿ) հետ ձգձգվող դատավարական պայքարի մեջ: ՉՊՄԿ-ն Ենոքյանի դեմ գրապարտության հայց էր ներկայացրել դեռևս 2023 թվականի սկզբին այն բանից հետո, երբ նա ֆեյսբուքում վերահրապարակել էր Սյունիքում ընկերության հանքում թունավոր թափոնների խողովակաշարի վթարի մասին նյութ: Քննարկվող գրառման մեջ նշվում էր, որ ՉՊՄԿ-ից դեպի Արծվանիկի պոչամբար հանքային պոչանքներ տեղափոխող խողովակաշարը պայթել է և աղտոտել Ողջի գետը:⁴³ Շրջակա միջավայրին հասցված վնասի հարցը լուծելու փոխարեն, ՉՊՄԿ-ն փորձեց դատի տալ Ենոքյանին՝ իր «գործարար համբավին» վնաս պատճառելու համար՝ պահանջելով հրապարակային հերքում և 6 միլիոն ՀՀ դրամ (մոտ 15,000 ԱՄՆ դոլար) փոխհատուցում:

2025 թվականի վերջին Ենոքյանը արդեն գրեթե երկու տարի դատավարության պրոցեսում էր: Նա նշում էր, որ ընկերությունը բազմիցս փոխել է իր պահանջներն ու մարտավարությունը. ինչ-որ պահի ՉՊՄԿ-ն նույնիսկ սխալ էր մեջբերել նրան՝ մեղադրելով, թե նա գրել է «պոչամբարը պայթել է» (արտահայտություն, որը նա երբեք չէր օգտագործել), որպեսզի պահանջի ավելի լայն հերքում:⁴⁴ Ենոքյանը վճռականորեն հրաժարվել էր «խոստովանել» կեղծ պնդումներ. «Ես չեմ կարող հերքել մի բան, որը չեմ գրել», ասել էր նա՝ բացատրելով, որ իր իրական գրառումը նկարագրում էր խողովակաշարի վթարը, ինչը փաստացի ճշմարիտ էր, այլ ոչ թե պոչամբարի պայթյունը:⁴⁵ Հատկանշական է, որ ՀՀ Շրջակա միջավայրի տեսչական մարմինը հաստատել էր, որ 2025 թվականին ՉՊՄԿ-ի թափոնատար խողովակաշարի վրա (որը տասնյակ կիլոմետրեր է ձգվում քաղաքների միջով և գետերի վրայով) տեղի են ունեցել երկու խոշոր արտահոսքեր: Դրանցից մեկն այնքան լուրջ էր, որ իշխանությունները ընկերության նկատմամբ կիրառել էին վարչական տույժ, մինչդեռ երկրորդ միջադեպի քննությունը դեռ շարունակվում էր: Այս պաշտոնական բացահայտումները ամրապնդում են Ենոքյանի պաշտպանական դիրքորոշումը, որ իր հրապարակումը ճշմարիտ էր և բխում էր հանրային շահից:

Չնայած դրան՝ SLAPP գործը շարունակվել է: Ենոքյանը և նրան աջակցող իրավաբանները ՉՊՄԿ-ի հայցը բնութագրել են որպես հաշվեհարդարային դատավարությունների ավելի լայն օրինաչափության մաս՝ ուղղված շրջակա միջավայրի պաշտպանության ակտիվիզմը լոցնելուն: Նա զուգահեռներ էր տարել 2022 թվականի մի գրապարտության գործի հետ, որը նա պարտվել էր մեկ այլ հանքարդյունաբերական ընկերության՝ Լիդիան Արմենիայի դեմ, ինչի հետևանքով տուգանվել էր 3,500 եվրոյով, մի արդյունք, որը խրախուսել էր ՉՊՄԿ-ին դիմել նույն ռազմավարությամբ:

⁴³ «Ես չեմ կարող հերքել մի բան, որը ես չեմ գրել». Թեխմինե Ենոքյան. <https://cvmedia.am/page2-8963--88>

⁴⁴ Նույն տեղում

⁴⁵ Նույն տեղում

«Նրանք ինձ թիրախավորեցին, որպեսզի ի վերջո ճնշեն և լռեցնեն ինձ, որպեսզի ես դադարեմ խոսել բնապահպանական խնդիրների մասին», նշել էր Ենոքյանը՝ ընդգծելով, որ նման հայցերը կոչված են սառեցնող ազդեցություն ունենալ նաև մյուսների վրա:

Այնուամենայնիվ, Ենոքյանը որոշ մասնակի հաղթանակներ էր տարել. դատարանը մերժել էր ԶԴՄԿ-ի պահանջների մի մասը՝ վեցամսյա հայցային ժամկետը բաց թողնելու հիմքով, և նույնիսկ պարտավորեցրել էր ընկերությանը հատուցել որոշ իրավական ծախսեր (մոտ 150,000 ՀՀ դրամ): Գործը շարունակվել էր մինչև 2025 թվականի վերջ, և առանցքային դատական նիստերից մեկը կայացել էր 2025 թվականի նոյեմբերի 11-ին:⁴⁶

Հայաստանում խոսքի ազատության պաշտպանությամբ զբաղվող կազմակերպությունները Ենոքյանի պայքարը դիտարկում են որպես խորհրդանշական օրինակ այն բանի, թե ինչպես է նեղանում շրջակա միջավայրի և մարդու իրավունքների համար պայքարի տարածքը՝ ազդեցիկ բիզնես շահերի ճնշման պայմաններում: Նրանք հանդես են գալիս SLAPP-երի դեմ ավելի ուժեղ երաշխիքների օգտին՝ շեշտելով, որ հանրային վերահսկողություն իրականացնող անձինք չպետք է ենթարկվեն կործանարար հայցերի միայն այն պատճառով, որ բացահայտում են բնապահպանական վտանգներն ու կորպորատիվ հաշվետվողականության խնդիրները:

Նազելի Վարդանյան

Նազելի Վարդանյանը փաստաբան, բնապահպան և «Հայաստանի անտառներ» ՀԿ-ի տնօրենն է, ով մեծ դեր է ունեցել Ամուլսարի հանքավայրի շուրջ ծագած վեճի համատեքստում, այդ թվում՝ որպես վարչապետի որոշմամբ ստեղծված փաստահավաք աշխատանքային խմբի անդամ և նախագծի շուրջ կասկածվող խախտումների վերաբերյալ իրավական զեկույցի հեղինակ:⁴⁷ Այս համատեքստում նրա դեմ ներկայացված քաղաքացիական գործերը համապատասխանում են Հանրային մասնակցության դեմ ուղղված ոազմավարական հայցերի (SLAPP) դասական օրինակին՝ վարույթներ, որոնք նախաձեռնվում են ազդեցիկ մասնավոր դերակատարների կողմից (սովորաբար բարձր ազդեցություն ունեցող ոլորտներում գործող ընկերությունների) և որոնցում հանրային շահին վերաբերող խոսքը ներկայացվում է որպես «զրպարտություն» կամ «գործարար համբավին պատճառված վնաս», իսկ գործնական նպատակը քննադատությունը զսպելն ու քննադատներին ժամանակի, ծախսերի և իրավական ռիսկերի միջոցով հյուծելն է:

Լիդիան Արմենիան ընդդեմ Նազելի Վարդանյանի (Ամուլսարի համատեքստ)

Հրապարակային աղբյուրները ցույց են տալիս, որ Lydian Armenia-ն Վարդանյանի դեմ բողոք է ներկայացրել 2018 թվականի դեկտեմբերի 21-ին՝ ԵԴ/30203/02/18 գործի համարով՝ պնդելով, որ նրա հայտարարությունները «վարկաբեկել» են ընկերության գործարար համբավը: Մարդու իրավունքների կազմակերպությունները, որոնք մշտադիտարկել են իրավիճակը, այդ դատավարությունը դիտարկել են որպես դատական հալածանքի և վարկաբեկման

⁴⁶ Նույն տեղում

⁴⁷ Lawsuit (SLAPP): Nazeli Vardanyan. <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/nazeli-var-danyan/>

արշավների ավելի լայն օրինաչափության մաս՝ ուղղված այն բնապահպան պաշտպաններին և լրագրողներին, որոնք բարձրաձայնում են հանքարդյունաբերական գործունեության հետ կապված բնապահպանական և առողջապահական ռիսկերի մասին, և հստակ նշել են նաև Վարդանյանին որպես թիրախավորված անձ:⁴⁸

Այս դատավարությունը առանձնապես կարևոր է դարձնում վիճարկվող խոսքի բովանդակությունն ու համատեքստը: Եկոլուրի հրապարակման մեջ նկարագրվում է մի հայց, որով պահանջվում էր հրապարակային հերքում և 1,000,000 ՀՀ դրամ փոխհատուցում՝ կապված Վարդանյանի հրապարակային մեկնաբանությունների հետ, որոնցում նա հարցականի տակ էր դնում որոշ ֆինանսավորման պրակտիկաների իմաստն ու բարեվարքությունը (ինչը հայցվորը որակում էր որպես զրպարտչական):⁴⁹

Չեկույցը նաև նշում է պատշաճ իրավական ընթացակարգի հետ կապված մի խնդիր, որը բնորոշ է նման հայցերին. ըստ հաղորդումների՝ Վարդանյանը պատշաճ կերպով չէր տեղեկացվել և գործի մասին իմացել էր առցանց աղբյուրներից: Առանձին, Business & Human Rights Resource Centre-ի միջազգային դիտարկման մեջ արձանագրված են նույն գործի համարը և ամսաթիվը, իսկ գործը տեղադրված է Ամուլսարի շուրջ ավելի լայն վեճի համատեքստում՝ շեշտադրվելով նրա ինստիտուցիոնալ դերը և հայցի բնույթը (գործարար համբավ):⁵⁰

Մարդու իրավունքների տեսանկյունից այս հանգամանքները կարևոր են, որովհետև դրանք դնում են խոսքի ազատությունը ժողովրդավարական հաշվետվողականության բուն կենտրոնում. իրավաբան և քաղաքացիական հասարակության ակտիվիստ, որը բարձրաձայնում է ենթադրյալ խախտումների և հանրային հետաքրքրություններ կայացնող հարցերի մասին մի նախագծի շրջանակում, որն ունի զգալի բնապահպանական և համայնքային ազդեցություն: Խոսքի հենց այս տեսակն է, որ միջազգային չափանիշներով առավել ուժեղ պաշտպանություն է վայելում:

SLAPP-երից բխող վնասը հազվադեպ է սահմանափակվում միայն վերջնական դատական ակտով. այն ունի զսպող ազդեցություն պատասխանողի վրա: Այն ստիպում է գնալ ինքնագրաքննության և խուսափել շարունակական իրավական վտանգից և հեղինակության վնասից:

Մետա գոլդ ՍՊԸ-ն ընդդեմ Հայկական անտառներ ՀԿ-ի

2025 թվականին Վարդանյանը կրկին դարձավ ռազմավարական հայցի թիրախ, որը հրապարակային աղբյուրներում հստակորեն բնութագրվել է որպես SLAPP: 2025 թվականի օգոստոսի 7-ին Եկոլուրը տեղեկացրել էր, որ «Մետա գոլդ» ՍՊԸ-ի տնօրեն Արամ Օսիկյանը հայց է ներկայացրել «Հայկական անտառներ» ՀԿ-ի և դրա տնօրեն Նազելի Վարդանյանի դեմ՝ պահանջելով հերքել ենթադրյալ զրպարտչական տեղեկությունը և վճարել 1 միլիոն ՀՀ դրամ ոչ նյութական վնասի համար:⁵¹ Հայկական մեդիա հրապարակումներում ևս այս վարույթը

⁴⁸ Armenia: Judicial Harassment and Defamation Campaigns against Several Environmental Defenders. <https://www.fidh.org/en/issues/human-rights-defenders/armenia-judicial-harassment-and-defamation-campaigns-against-several>

⁴⁹ Լիդիան Արմենիան» դատարանից պահանջում է ՀՀ վարչապետի որոշմամբ ստեղծված աշխատանքային խմբի անդամ, փաստաբան Նազելի Վարդանյանից բռնագանձել 1 միլիոն դրամ հոգուտ ընկերության. <https://www.ecolur.org/hy/news/amulsar/lydian-armenia-demanding-from-court-to-confiscate-1-million-amd-from-nazeli-varpanyan-member-of-working-group-established-by-ra-prime-ministers-decision/11843/>

⁵⁰ Lawsuit (SLAPP): Nazeli Vardanyan. <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/nazeli-varpanyan/>

⁵¹ «ՄԵՏԱ ԳՈԼԴ» ՍՊԸ-ի տնօրենը հերքման պահանջով դատի է տվել «Հայաստանի անտառներ» ՀԿ-ի տնօրեն Նազելի Վարդանյանին. <https://www.ecolur.org/hy/news/mining/16112/>

նկարագրվել էր որպես այնպիսի գործընթաց, որն արդեն իսկ իրավապաշտպանների կողմից որակվել էր որպես SLAPP՝ հստակորեն օգտագործելով SLAPP հասկացությունը («հանրային մասնակցության դեմ ուղղված ռազմավարական հայցեր»)՝ բնապահպաններին դատական հայցերի միջոցով լռեցնելու ավելի լայն միտումը նկարագրելու համար:⁵² Հայաստանում անկախ SLAPP փաստաթղթավորման նախաձեռնությունները նույնպես ներառել են ««Մետա Գոլդ» ընկերությունն ընդդեմ Նազելի Վարդանյանի, պահանջը՝ 1 միլիոն դրամ փոխհատուցում» գրառումը՝ դարձյալ բնութագրելով վեճը որպես SLAPP:⁵³

Իրավական տեսանկյունից 2025 թվականի այս հայցը առաջ է բերում նույն հիմնական մտահոգությունները, ինչ ավելի վաղ ներկայացված Լիդիանի հայցը. մասնավոր իրավունքի դաշտում գտնվող զրպարտության/գործարար համբավի պաշտպանության գործիքակազմի օգտագործումը՝ հանրային մասնակցությունը կանխելու նպատակով: Նույնիսկ այն դեպքում, երբ հայցվորը պնդում է, թե վնաս է հասցվել հեղինակությանը, միջազգային չափանիշները պահանջում են անհրաժեշտության և համաչափության մանրակրկիտ ստուգում, երբ դատավարությունը թիրախավորում է հանրային շահին վերաբերող գործունեությունը:

Դրամական փոխհատուցմամբ զուգորդված հերքման պահանջը կարող է գործել որպես պատժիչ գործիք, երբ այն կիրառվում է բնապահպանությամբ զբաղվող ՀԿ-ի ղեկավարի դեմ, որովհետև առաջացնում է անձնական պատասխանատվության ռիսկ՝ դրանով իսկ զսպելով հետագա վերահսկողական գործունեությունը:

⁵² Նազելի Վարդանյանի դեմ Արամ Օսիկյանը դատական հայց է ներկայացրել. <https://www.cvmedia.newhorizons.am/page2-8375--88->

⁵³ «Մետա Գոլդ» ընկերությունն ընդդեմ Նազելի Վարդանյանի, պահանջը՝ 1 միլիոն դրամ փոխհատուցում. <https://bit.ly/4qPluht>

ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ

ԵՎ ՕՏԱՐԵՐԿՐՅԱ ԱՋԱԿՅՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ

ՈՒՂՂՎԱԾ ԱՊԱՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

2025 թվականին նկատելի միտում էր դարձել ՀԿ-ների և արևմտյան զարգացման ծրագրերի դեմ ուղղված ապատեղեկատվության տարածումը, ինչը խաթարել է Հայաստանի քաղաքացիական հասարակության միջավայրը: 2025 թվականի փետրվարին աղմկահարույց մեղադրանքներ տարածվեցին Միացյալ Նահանգների Միջազգային զարգացման գործակալության (USAID) վերաբերյալ: Այս պնդումները թե՛ արտաքին, թե՛ ներքին դերակատարների կողմից USAID-ը ներկայացնում էին որպես «հանցավոր կազմակերպություն», որը զբաղվում է չար գործունեությամբ: Մեջբերելով ամերիկացի միլիարդատեր Իլոն Մասկի սոցիալական մեդիայի գրառումը՝ որոշ հայկական լրատվամիջոցներ կրկնել էին չստուգված մեղադրանքներ, թե իբր «USAID-ը, օգտագործելով ձեր հարկերից ստացվող գումարները, ֆինանսավորել է կենսաբանական զենքերի հետազոտություն, ներառյալ COVID-19-ը»:⁵⁴

Ավելին, դավադրապաշտական նարատիվները պնդում էին, թե USAID-ը հետախուզական գործողությունների և «գունավոր հեղափոխությունների» քողածածկույթ է, և որ Հայաստանի հետհեղափոխական՝ 2018 թվականից հետո ձևավորված կառավարությունը «ավելացրել է USAID-ի ֆինանսավորումն ու ծրագրերը»՝ արևմտամետ օրակարգ առաջ տանելու համար:⁵⁵

Այս մեղադրանքները, թեև չհիմնավորված, նպաստեցին կասկածի մթնոլորտի ձևավորմանը այն ՀԿ-ների և անկախ լրատվամիջոցների նկատմամբ, որոնք ստանում են օտարերկրյա դրամաշնորհներ: Մարդու իրավունքների դիտորդները նշել են, որ այս «օտարերկրյա գործակալ» պիտակավորումը սպառնում է ապալեգիտիմացնել քաղաքացիական հասարակության օրինական գործունեությունը: Փաստերի ստուգմամբ զբաղվող մասնագետներն ու փորձագետները հակադարձել են այս պնդումներին՝ ընդգծելով USAID-ի տասնամյակների դրական ազդեցությունը: Նշվել է, որ «անհնար է թերագնահատել այն ահռելի աշխատանքը, որ USAID-ը կատարել է բազմաթիվ երկրներում, ներառյալ Հայաստանը»՝ իրականացնելով բազմաթիվ կրթական, մեդիա և իրավունքների պաշտպանության ծրագրեր:

2025 թվականի հոկտեմբերի 20-ին ՀՔԱՎ-ը հրապարակային հայտարարություն տարածեց՝ դատապարտելով իրավապաշտպան Դանիել Իոաննիսյանի՝ «Իրազեկ քաղաքացիների միավորում» կազմակերպության ծրագրերի համակարգողի և «Անկախ դիտորդ» դաշինքի խոսնակի դեմ ուղղված թիրախավորման արշավը: Հայտարարության մեջ նշվում էր, որ երկար ժամանակ քաղաքական ուժերը, առանձին անձինք և քաղաքացիական հասարակության որոշ դերակատարներ ձգտել են խաթարել և լուեցնել Իոաննիսյանի գործունեությունը քաղաքական դրդապատճառներով պայմանավորված հարձակումների միջոցով՝ նրա օրինական աշխատանքն ու քաղաքացիական ներգրավվածությունը ներկայացնելով որպես վիճահարույց կամ անպատշաճ: ՀՔԱՎ-ը շեշտել է, որ թե՛ իշխանական, թե՛ ընդդիմադիր դերակատարները տարբեր ժամանակներում ներգրավված են եղել նման թիրախավորման մեջ, և հայտարարել է, որ Իոաննիսյանի և այն

⁵⁴ «Փաստ». Ի՞նչ ծրագրեր է իրականացրել «հանցավոր կազմակերպությունը» Հայաստանում. <https://news.am/arm/news/864870.html>

⁵⁵ Նույն տեղում

կազմակերպությունների դեմ հարձակումներն ու վարկաբեկման փորձերը, որոնց հետ նա կապ ունի, անընդունելի են: Հայտարարությունը բնութագրել է այս գործելակերպերը որպես ընտրություններին ընդառաջ անկախ մշտադիտարկումն ու քննադատությունը սահմանափակելու փորձեր և դատապարտել դրանք որպես քաղաքացիական հասարակության մասնակցության և ժողովրդավարական վերահսկողության տարածքի սահմանափակում:⁵⁶

Այնուամենայնիվ, այս դրվագը բացահայտեց խորքային հակասություններ. երբ Հայաստանը փորձում էր կողմնորոշվել աշխարհաքաղաքական անորոշության պայմաններում, հակաարևմտյան կամ ծայրահեղ պահպանողական խմբերը հեշտությամբ ՀԿ-ներին և միջազգային դոնորներին դարձնում էին քաղության նոխագ, ինչի հետևանքով վտանգվում էր մարդու իրավունքների կազմակերպությունների գործունեությունը: Ճշգրիտ տեղեկատվության ապահովումը և քաղաքական դրդապատճառներով հարձակումներից քաղաքացիական հասարակության պաշտպանությունը 2025 թվականին մնացել են առանցքային մարտահրավերներ:

Խաղաղության կամուրջ

2025 թվականի նոյեմբերի վերջին հայկական քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների պատվիրակությունը մասնակցել է Բաքվում կայացած երկօրյա քննարկումների՝ Խաղաղության կամուրջ նախաձեռնության շրջանակում, որի նպատակն էր խորացնել հայ և ադրբեջանցի քաղաքացիական հասարակության դերակատարների միջև երկխոսությունն ու համագործակցությունը և ուսումնասիրել համատեղ մեդիա և փորձագիտական մակարդակով նախագծերի հնարավորությունները:⁵⁷ Հանդիպումների արդյունքում ձեռք են բերվել պայմանավորվածություններ՝ նախաձեռնության շրջանակում համագործակցությունը և փոխադարձ կանոնավոր այցելությունները խորացնելու վերաբերյալ:

Բաքու այցից կարճ ժամանակ անց հայկական պատվիրակության անդամները դարձան առցանց քննադատության և վարկաբեկող խոսույթի թիրախ Հայաստանում գործող որոշ տեղական լրատվամիջոցների և սոցիալական մեդիայի հարթակներում, որտեղ անդրսահմանային երկխոսությանը մասնակցությունը քննադատողների կողմից ներկայացվում էր որպես վիճահարույց կամ անպատշաճ: Թեև հիմնական լրատվական լուսաբանումը կենտրոնացած է եղել պաշտոնական հանդիպումների և խաղաղաշինական նպատակների վրա, այս առցանց ճնշումները արտացոլում են այն հասարակական հակազդեցությունը, որին կարող են բախվել Խաղաղությանն ուղղված զգայուն նախաձեռնություններում ներգրավված քաղաքացիական հասարակության դերակատարները: Հանրային դիսկուրսում քննադատները հաճախ խաղաղարար ներգրավման ջանքերը ներկայացնում են որպես քաղաքականապես խնդրահարույց կամ ազգային շահերը խաթարող, ինչը ստեղծում է վնասակար միջավայր ակտիվիստների համար:

⁵⁶ Ընդդեմ Դանիել Իօաննիսյանի թիրախավորման. հայտարարություն. <https://hcav.am/statement-20-10-2025/>

⁵⁷ Հայաստանի քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչները Բաքվում հանդիպել են ադրբեջանցի գործընկերներին. <https://hetq.am/hy/article/178280>

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանում իրավապաշտպաններն ավելի ու ավելի հաճախ են գործում կուտակային ճնշման, այլ ոչ թե բացահայտ ճնշումների միջավայրում: Ֆիզիկական հարձակումները լրագրողների դեմ, SLAPP դատավարությունների աճը, կարգապահական և քրեական ընթացակարգերի գործիքայնացման, իրավապահ մարմինների չարաշահումների համար թույլ հաշվետվողականությունը և ապալեգիտիմացնող ապատեղեկատվության տարածումը բացասաբար են ազդել իրավապաշտպանների գործունեության վրա: Այս պրակտիկաները միշտ էլ, որ դրսևորվում են որպես բացահայտ ճնշումներ. փոխարենը, դրանք գործում են նորմալիզացման միջոցով, հետապնդման, իրավական անորոշության և հեղինակությունը վնասող հարձակումների առօրյականացմամբ, որոնք աստիճանաբար քայքայում են ժողովրդավարական մասնակցությունն ու հանրային վերահսկողությունը:

Առանձնապես մտահոգիչ է զրպարտության և վիրավորանքի մասին իրավական շրջանակների աճող կիրառումը՝ թե՛ պետական պաշտոնատար անձանց, թե՛ ազդեցիկ մասնավոր դերակատարների կողմից ակտիվիզմը, լրագրությունն ու բնապահպանությունը սահմանափակելու համար: Առանց հակա-SLAPP երաշխիքների, համաչափության չափանիշների և արդյունավետ դատական վերահսկողության, դատավարական ռիսկերը կարող են վերածվել ոչ թե օրինական պաշտպանության միջոցի, այլ զսպման գործիքի: Նմանապես, քաղաքացիական հասարակության դերակատարների նկատմամբ կիրառվող վարչական և քվազիկարգապահական միջոցները լուրջ մտահոգություններ են առաջացնում պաշտպանված խոսքի նկատմամբ անուղղակի հաշվեհարդարի առումով:

Հայաստանի միջազգային պարտավորությունների տեսանկյունից, այդ թվում՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի և Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային կոնվենցիայի շրջանակներում, պետությունն ունի ոչ միայն իրավունքները չխախտելու, այլև հանրային շահի շրջանակում դրանք իրացնող անձանց ակտիվորեն պաշտպանելու դրական պարտավորություն: Մարդու իրավունքների պաշտպանների մասին ՄԱԿ-ի հռչակագիրը հստակ նշում է, որ կառավարությունները պետք է պաշտպանություն ապահովեն բռնությունից, սպառնալիքներից, հաշվեհարդարից և կամայական գործողություններից: 2025 թվականին դիտարկված օրինաչափությունները ցույց են տալիս, որ այս դրական պարտավորությունը շարունակում է մնալ անբավարար կատարված:

Եթե Հայաստանը մտադիր է ամրապնդել իր ժողովրդավարական ուղեգիծը, իրավապաշտպանների պաշտպանությունը պետք է դիտարկվի ոչ թե որպես հեղինակության հարց, այլ որպես համակարգային առաջնահերթություն:

Սա պահանջում է՝

- մարդու իրավունքների աշխատանքի լեգիտիմության և արժեքի հստակ քաղաքական ճանաչում,
- պաշտպանների դեմ հարձակումների և սպառնալիքների արդյունավետ, անկախ քննություններ,
- օրենսդրական երաշխիքներ՝ ընդդեմ SLAPP-երի և չարաշահող դատավարությունների,
- դատական իշխանության անկախության և համաչափության վերահսկողության ամրա-

պնդում այն գործերում, որոնք վերաբերում են հանրային մասնակցությանը,

- քաղաքացիական հասարակության դեմ ուղղված ապատեղեկատվության և վարկաբեկման արշավների հրապարակային մերժում,
- միջազգային չափանիշներին համապատասխան մարդու իրավունքների պաշտպանների պաշտպանությունն ապահովող հատուկ շրջանակի ընդունում:

Առանց այս միջոցների, Հայաստանի հանձնառությունների և քաղաքացիական հասարակության համար գործնական միջավայրի միջև եղած բացը շարունակելու է խորանալ: Նման զարգացումը սպառնում է ոչ միայն առանձին իրավապաշտպանների անվտանգությանը, այլ նաև ժողովրդավարական ինստիտուտների և օրենքի գերակայության ընդհանուր դիմակայունությանը:

Այն ուղղությունը, որը Հայաստանը կընտրի առաջիկա տարիներին, որոշելու է՝ կմնա՞ արդյոք քաղաքացիական տարածքը կառավարման հիմնարար հենասյուն, թե՞ աստիճանաբար կսահմանափակվի նորմալացված ճնշման և անպատժելիության պայմաններում:

Վերկայք՝
Սոցիալական մեդիա՝

Հեռախոս՝
Էլ. հասցե՝
Հասցե՝

<https://HRHYerevan.org>
<https://facebook.com/HRHYerevan>
<https://x.com/HRHYerevan>
<https://instagram.com/HRHYerevan>
<https://linkedin.com/company/HRHYerevan>
+374 10 329032
info@hrhyerevan.org
ք. Երևան 0012, Հովսեփ Էմին 119/2